

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА УМИСНОГО НЕЗАКОННОГО ЗНИЩЕННЯ, РУЙНУВАННЯ АБО ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ

Стаття присвячена дослідженню суб'єктивної сторони злочину, передбаченого статтею 298 КК України. Здійснено огляд сучасних проблем визначення елементів суб'єктивної сторони цього злочину. Внесені пропозиції щодо удосконалення елементів суб'єктивної сторони диспозиції цієї норми.

Ключові слова: кримінальне право, суб'єктивна сторона, знищення, руйнування, пошкодження, об'єкти культурної спадщини.

The article is devoted to the study of the subjective side of the crime under article 298 of the Criminal Code of Ukraine. A review of current problems of determining the elements of the subjective side of this crime is carried out. Suggestions are made to improve the elements of the subjective side of the disposition of this norm.

Keywords: criminal law, subjective side, destruction, damage, objects of cultural heritage.

Статья посвящена исследованию субъективной стороны преступления, предусмотренного статьей 298 УК Украины. Осуществлен обзор современных проблем определения элементов субъективной стороны данного преступления. Внесены предложения по совершенствованию элементов субъективной стороны диспозиции этой нормы.

Ключевые слова: уголовное право, субъективная сторона, уничтожение, разрушение, повреждение, объекты культурного наследия.

Вступ. Аналіз наявних джерел кримінально-правової літератури виявив відсутність єдиної точки зору на суб'єктивну сторону складу злочину, передбаченого ст. 298 КК України. Полеміка розвертається навколо визначення форми вини, характерної для знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини. Багато авторів у своїх роботах дотримуються позиції, відповідно до якої зазначені злочини можуть відбуватися тільки умисно, у формі прямого умислу [1, с. 553]. Деякі автори вважають, і, на нашу думку, справедливо, що такі злочини можуть відбуватися як із прямим, так і з непрямым умислом [2, с. 371].

Виклад основного матеріалу. Визначаючи знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини як умисний злочин з прямим або непрямым умислом, ми маємо на увазі, що особа, яка його вчинила, усвідомлювала суспільно небезпечний характер вчиненого ним діяння, передбачала суспільно небезпечні наслідки, бажала чи допускала настання цих наслідків.

Усвідомлення і передбачення характеризують інтелектуальний момент даного умислу, а бажання чи допущення настання суспільно небезпечних наслідків – вольовий момент цього умислу.

При прямому умислі інтелектуальні ознаки полягають в усвідомленні суспільно небезпечного характеру свого діяння (дії або бездіяльності) і передбаченні його суспільно небезпечних наслідків. Хоча ці поняття і належать до однієї інтелектуальної сфери психічної діяльності, але вони є різними за своїм змістом. Усвідомленість суспільно небезпечного характеру діяння містить у собі не тільки розуміння фактичної сторони того, що вчиняється, всіх обставин, що характеризують об'єктивні ознаки складу злочину, в тому числі значущість об'єкта і предмета посягання, характеру діяння, місця, часу, способу його вчинення та інших обставин, а й розуміння соціального значення діяння, його соціальної шкідливості.

Передбачення означає, що у свідомості певної особи склалося певне уявлення про можливі або неминучі наслідки свого діяння. При цьому передбачення тут має конкретний характер. Особа має чітке уявлення про розвиток причинного зв'язку, тобто про те, що саме від її конкретного діяння настануть або можуть настати конкретні суспільно небезпечні наслідки.

Вольова ознака прямого умислу – це бажання настання передбачуваних наслідків своєї дії чи бездіяльності. Частіше за все особа прагне в цьому разі досягти якої небудь мети, задовольнити ту чи іншу потребу [3, с. 157].

За непрямого умислу усвідомленість є аналогічною усвідомленості в умислі прямому. І в цьому разі свідомість особи передбачає розуміння всіх фактичних обставин, що характеризують об'єктивні ознаки конкретного складу злочину, в тому числі характеру і значення об'єкта і предмета посягання, характеру дії і бездіяльності, а також місця, часу, способу їх вчинення та ін. Вона також містить розуміння суспільної небезпечності, шкідливості свого діяння і його наслідків.

Передбачення за непрямого умислу має свою розпізнавальну особливість. Як і за прямого умислу, воно має конкретний характер. Особа в цьому разі чітко усвідомлює, що саме її конкретна дія чи бездіяльність може спричинити конкретний суспільно небезпечний наслідок, і тим самим передбачає загалом розвиток причинного зв'язку між діянням і можливим його наслідком. Проте цей наслідок особа передбачає лише як можливий результат свого діяння. Передбачення неминучості настання наслідку за непрямого умислу виключається. Воля особи в цьому разі не спрямована на досягнення суспільно небезпечного наслідку. Саме в цьому і полягає розпізнавальна особливість передбачення наслідків за непрямого умислу. Однак основна сутність

непрямого умислу – в його вольовій ознаці. Особливість такої ознаки полягає у відсутності бажання настання суспільно небезпечного наслідку. Незважаючи на передбачення такого наслідку, особа не відчуває потреби в його досягненні, воно не потрібно їй ні як основний, ні як проміжний наслідок. Тут має місце ситуація, за якої особа, не спрямовуючи свою волю на досягнення наслідку, все ж таки свідомо допускає його настання. Частіше за все таке свідоме допущення полягає в байдужому ставленні до наслідків. Інакше кажучи, особа, не будучи зацікавленою у настанні суспільно небезпечного наслідку свого діяння, все ж допускає таку можливість [3, с. 158].

Зміст умислу характеризується сукупністю тих об'єктивних ознак знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини, які відбиваються у свідомості винного і мають значення для кваліфікації вчиненого. Інтелектуальний момент умислу при знищенні, руйнуванні або пошкодженні об'єктів культурної спадщини включає в себе усвідомлення об'єкту злочину, характеру дій, а також суспільної небезпеки та протиправності такого посягання. Вольовий момент полягає, перш за все, у бажанні вчинити знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини або свідомому допущенні таких суспільно-небезпечних наслідків. Таким чином, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини може здійснюватись як з прямим, так і непрямим умислом.

Розповсюдженою є думка, відповідно до якої даний склад злочину характеризується умисною виною, а заподіяння шкоди по необережності складу даного злочину не утворює [4, с. 608]. Деякі вчені, що дотримуються даної позиції, вважають, що необережне знищення або ушкодження культурних цінностей повинно кваліфікуватися як знищення або ушкодження звичайного майна. Збиток, нанесений культурним цінностям, може розглядатися як тяжкі наслідки. Тому відповідальність за здійснення зазначених діянь (необережне знищення або ушкодження культурних цінностей) повинна наступати за статтею КК, що передбачає відповідальність за необережне знищення або пошкодження майна [5, с. 43].

Подібної точки зору дотримується російський дослідник О. М. Плютіна. Дана позиція викладається в такий спосіб: стаття про знищення або ушкодження майна за необережністю потребує доповнення кваліфікуючою ознакою (виділеною на основі предмета злочину) – вчинене відносно пам'ятника історії, культури, релігії або іншого об'єкта, взятого під охорону держави, а так само предмета або документа, який має історичну, наукову, культурну або релігійну цінність. Статтю про знищення або ушкодження пам'ятників історії і культури треба декриміналізувати [6, с. 11].

Ми не погоджуємося з позицією О. М. Плютіної щодо такої декриміналізації, оскільки об'єкти злочинів, передбачених ст. ст. 196 і 298 КК України різні – це відносини власності в першому випадку і суспільні відносини у сфері моральності в другому. Злочинні посягання на пам'ятки – об'єкти культурної спадщини наносять шкоду, в першу чергу, суспільній моральності, і лише потім відносинам власності. Декриміналізація норми, що передбачає кримінальну відповідальність за незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини фактично буде означати, що для суспільства і держави об'єкти культурної спадщини, в першу чергу, важливі з погляду їхньої майнової цінності, тоді як їхня соціально-значуща цінність розглядається як обставина, що обтяжує злочин. На нашу думку, декриміналізація ст. 298 КК України не припустима.

Однак, існує інша позиція, відповідно до якої автори допускають можливість вчинення злочину, передбаченого статтею 298 КК України, у формі необережності. Такі діяння можуть бути наслідком проведення недоброякісних реставраційних робіт, використання в господарських цілях пам'ятників архітектури тощо [7, с. 93]. Прихильники цієї точки зору пропонують доповнити КК нормою, що встановлює кримінальну відповідальність за необережне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини.

Але, ст. 298 КК України передбачає лише умисні діяння щодо об'єктів культурної спадщини, залишаючи за межами складу злочину необережну форму вини. І наша позиція така, що діяння, передбачене ст. 298 КК України, вчинене з необережності не має необхідного ступеню суспільної небезпеки і не є злочинним.

Правильна оцінка будь-якої поведінки неможлива без урахування її мотивів і цілей. Це повною мірою стосується і оцінки злочинної поведінки. Тому дуже важливо усвідомити поняття мотиву і мети злочину і їх кримінально-правове значення.

Поряд з корисливим та хуліганським мотивами при вчиненні злочину, передбаченого ст. 298 КК найнебезпечнішими в наш час є мотиви ідеологічного, політичного характеру.

В обстановці соціальної нестабільності, що переживає країна, радикально настроєні елементи використовують наявні соціальні, національні та релігійні конфлікти, розбіжності між політичними силами з метою досягнення своїх політичних й інших цілей. Деякі види політичного вандалізму (наприклад, псування культурних символів, написи, що містять агресивні висловлення на адресу окремих національних груп) можуть провокувати соціальні конфлікти.

Найбільш важливим соціальним наслідком вандалізму є те, що засвоєні моделі деструктивного поведіння надалі повторюються в посиленій формі. Це значить, що вандалізм, у тому числі політичний, ідеологічний потенційно містить небезпеку різноманітних, у тому числі більш тяжких форм агресивного поведіння особистості в майбутньому [8].

Спираючись на зазначене, вважаємо, що є сенс доповнити статтю 298 КК України частинами, що передбачають відповідальність за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини з мотивів національної, расової чи релігійної ненависті або ворожнечі, або з метою привернення уваги громадськості до своїх певних політичних, релігійних чи інших поглядів, одночасно підсиливши санкцію за вчинення цих суспільно-небезпечних діянь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України : науково-практичний коментар / О. М. Алієва та ін. ; відп. ред. Є. Л. Стрельцов. 7-е вид., перероб. і допов. Харків : Одиссей, 2011. 824 с.
2. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю. В. Баулін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін та ін. ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. 4-е вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2010. 456 с.
4. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации / под общ. ред. В. М. Лебедева. 3-е изд., перераб. и доп. Москва : Норма, 2005. 896 с.
5. Приданов С. А., Щерба С. П. Преступления, посягающие на культурные ценности России : квалификация и расследование / под ред. С. П. Щербы. Москва : Юрлитинформ, 2002. 517с.
6. Плотина Е. М. Уничтожение или повреждение имущества: проблемы квалификации и соотношения со смежными составами преступлений (по материалам судебной практики Краснодарского края) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Кубанский гос. ун-т. Краснодар, 2005. 199 с.
7. Медведев Е. В. Уголовно-правовая охрана культурных ценностей : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Казанский гос. ун-т. Казань, 2003. 204 с.
8. Goldstein A. The psychology of vandalism. New York : Plenum Press, 1996. 299 p.